

це не відповідало дійсності [5, 31 – 34].

Отже, деякі радянські педагогічні видання стали показовими в процесі вивчення питання реалізації освітньої політики в УРСР в 1950-х роках. Вони за своєю суттю відображали офіційні погляди радянського уряду. Хоча праці мали й аналітичний та методологічний характер. Часто фактаж та лозунги не підкріплювались реальними цифрами.

Список використаних джерел

1. Гайдук Ю. М. Про збірник «Математика в школі» / Ю. М. Гайдук // Радянська школа. – 1950. №5. – С. 59 – 62. 2. До 30-річчя промови В.І. Леніна на III з'їзді комсомолу // Літературна Україна. – 1947. – №7 – 8. – С. 7. 3. Дудник П. Т. – заступник міністра освіти УРСР. До нових успіхів радянської школи / П. Т. Дудник // Радянська школа. – 1950. – №4. – С. 10 – 17. 4. Константинов М. О., професор. Ватикан – оплот імперіалістичної реакції в галузі освіти / М. О. Константинов // Радянська школа – 1950. – №5. – С. 47 – 52. 5. Лаврут О. О. Навчальне забезпечення учнів шкіл УРСР у 1940 – 1950-х рр.: деякі нормативно-правові аспекти / О. О. Лаврут // Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 18 – 19 листопада 2016 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016 – С. 31 – 34. 6. Лаврут О. О. Реалізація освітньої політики в перше повнолітє десятиріччя (друга половина 1940-х – перша половина 1950-х років): регіональний аспект / О. О. Лаврут // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba – December # 10, 2016. – С. 178 – 182. 7. Лаврут О. О. Реалізація освітньої політики в УРСР у II половині 1940-х – I половині 1980-х років: історіографія питання / О. О. Лаврут // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 106 (3). – С. 79 – 86. 8. Назорний І. М. Нові посібники для вчителів історії / І. М. Назорний // Радянська школа. – 1950. – №5. – С. 57 – 59. 9. Новоміська С. Ю. Виховання у дітей інтересу до навчання / С. Ю. Новоміська // Радянська школа. – 1950. №5. – С. 28 – 34. 10. Пінчук Г. П. Сталінське піклування про народну освіту / Г. П. Пінчук // Радянська школа. – 1950. – №4. – С. 5 – 9. 11. Про перекурчення і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі української літератури». 3 постанови ЦК КП(б)У від 24 серпня 1946 р. // Літературна Україна, 1947. – №7 – 8. – С. 3 – 6. 12. Стебун І. Проти ворожих теорій в українському літературознавстві / І. Стебун // Літературна Україна. – 1947. – №7 – 8. – С. 7 – 36. 13. Сутність і структура поняття «освітня політика». Визначення поняття «освітня політика»: міждисциплінарний підхід. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://um.co.ua/9/9-3/9-36935.html>. 14. Шевель Г. Г. Програма комуністичного виховання молоді / Г. Г. Шевель // Радянська школа – 1950. – №5. – С. 13 – 14.

В. М. Лазуренко

УКРАЇНСЬКЕ ФЕРМЕРСТВО ДОБИ НЕПУ: НЕВИКОРИСТАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ

Багатоплановість і суперечливість соціально-економічного розвитку українського села в 1921 – 1929 рр. вже тривалий час привертає до себе увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Проте і на сьогодні ця проблема далеко не висчерпана. Актуальність всебічного дослідження усіх аспектів, пов'язаних із реалізацією засад нової економічної політики в аграрному секторі економіки, визначається, насамперед, тим, що в українському селі розгорталися масштабні процеси, які не лише лягли в основу багатьох наступних історичних подій, але й потенційно могли дати їм зовсім інший напрямок. У цьому контексті особливої уваги заслуговує комплекс питань пов'язаних із діяльністю українського фермерства доби непу. Впродовж тривалого часу ця суспільно важлива проблема, в силу суто політичних причин, навіть термінологічно залишалася поза увагою дослідників і громадськості, а реальна постать підприємливого українського селянина-фермера 1920-х рр. подекуди ще й досі перебуває в тіні витвореного сталінським агітпропом лиховісного «куркульства». Хоча вже тоді, для означення економічно міцних селянських господарств товарного типу, терміни «фермер» і «фермерство» усталено вживалися не лише науковцями, але й представниками державного апарату [1], причому не лише «правих», але й «ультралівих» поглядів. Так, навіть Л. Троцький, виступаючи, до речі, саме в Запоріжжі, у вересні 1925 р. заявив: «Слово «куркуль» пов'язане з відносинами ще напівкріпосниць-

кого ладу, із засиллям поміщика, справника. У нас же зараз утворюється на селі власник-фермер нового типу. Звичайно, ми можемо по старій пам'яті називати його куркулем, але набагато правильніше назвати його фермером» [3, с.4].

Актуальність вивчення характеру і особливостей становлення та подальшої еволюції фермерського типу господарювання в Україні зумовлена тим, що молоде українське фермерство, опираючись на працелюбність, енергію та відносну свободу підприємницької ініціативи селянства, стало основним чинником швидкого економічного відродження у добу непу.

Опинившись в умовах важкої економічної і соціально-політичної кризи, викликаній наслідками руйнівних військових дій та політики воєнного комунізму, партійно-радянське керівництво, щоб запобігти виникненню ще більш руйнівного громадянського протистояння і втрати влади, було змушене піти на часткові поступки переважній частині населення – багатомільйонному селянству, і згорнути проведення воєнно-комуністичного штурму. Неп відкрив можливість для прояву приватної ініціативи, створив передумови для формування та розвитку господарювання фермерського типу.

Заміна продрозкладки продподатком, дозвіл вільної торгівлі, зняття заборони на оренду землі та найм робочої сили, – стали активізуючими чинниками розвитку продуктивних сил села і справили позитивний вплив на стан селянських господарств. Ці кроки стимулювали розвиток товарного виробництва, фермерського укладу господарювання. Вже на початку 1920-х рр. в Степу, а дещо згодом і в інших регіонах України, започатковується стійка тенденція до збільшення числа економічно міцних господарств товарного спрямування. Загальна кількість заможних та середняцьких господарств у 1926 р. складала вже понад дві третини усіх селянських дворів. Саме утвердження нових форм господарювання і організації виробництва дало змогу за короткий час помітно збільшити обсяг виробництва не лише палової, але і товарної сільськогосподарської продукції.

Розвиток селянських господарств, в тому числі і фермерських, стримувався недостатньою забезпеченістю їх сільськогосподарським реманентом. На початку 1920-х рр. виробничий реманент, не кажучи вже про сільськогосподарські машини, був відсутній у більш як третини селянських господарств. Зменшення кількості сільськогосподарського реманенту в господарствах зумовлювалося також його сильною зношеністю за воєнні та перші повоєнні роки. Особливо давалася внаки нестача всіх видів причіпних машин, і не лише складних, а й найпростіших. Тому дрібнотоварне виробництво, в багатьох випадках, було змушене базуватися на ручній праці селян, що, в свою чергу, тягло за собою низьку продуктивність і товарність господарства та примітивізувало виробничі процеси.

Постачання сільськогосподарськими машинами почало налагоджуватися з введенням непу. Вже у 1926/27 р. машин було продано на 43 млн. крб., що перевищило показники 1913 р. [2, с. 18]. Однак, організація машинопостачання, як і інші заходи влади, носила чітко виражений класовий, антифермерський характер. Зокрема, першочергове право і більш вигідні умови мали сільськогосподарські товариства, машинові товариства, кооперативні об'єднання бідняцько-середняцького складу, а також індивідуальні малоспроможні господарства. Та незважаючи на всі перепони влади, фермерство, прагнучи розвивати свої господарства, всі вільні кошти направляло не на проїдання, а на придбання нової високопродуктивної техніки, посилюючи тим самим технічну оснащеність не лише власних господарств, але і сільського господарства України в цілому.

Відродження продуктивних сил аграрного сектору економіки України вже на середину 1920-х рр. створило надійний фундамент для налагодження масштабного експорту сільськогосподарської продукції. Саме селянські господарства фермерського типу відігравали провідну роль у відновленні не лише товарної, але і експортної спрямованості сільського господарства України, різко скорочуючи výro-

шування маловрожайних культур, енергійно поширюючи посіви високоврожайних та суто ринкових високодоходних технічних культур, що було важливим чинником підвищення їх прибутковості. Важлива роль у поширенні експортної спрямованості фермерських господарств належала сільськогосподарській кооперації та її спеціалізованим системам.

Молоде українське фермерство намагалося легітимним шляхом відстоювати свої інтереси, беручи участь у формуванні органів сільського самоврядування, передуєм, сільських рад. Виборчі кампанії з виборів до сільських рад відбувалися в умовах наростання протестних настроїв, відкритої агітації і критичних виступів представників фермерства проти багатьох аспектів аграрної політики радянської держави. Їхня активна позиція і організованість викликала прихильність значної частини виборців і, незважаючи на протидію властей, саме вони обиралися до складу багатьох сільських рад, а інколи і районних.

Практика показала, що селяни-фермери, наполегливо працюючи над розбудовою своїх господарств, долаючи як об'єктивні труднощі, викликані повоєнною розрухою, голодними неврожайними роками, так і все нові і нові суб'єктивні перешкоди, які постійно продукувало найвище партійне керівництво, вже на середину 1920-х рр. не тільки очолили відновлення селянством продуктивних сил аграрного сектору економіки України, а й створили цілком надійний фундамент для його подальшого розвитку. Однак, зміцнення господарських позицій та посилення громадського впливу економічно незалежних від держави селян-фермерів суперечило ідеологічним установкам більшовиків, що й стало одним із головних спонукальних мотивів відмови радянської верхівки від нової економічної політики і згортання процесів утвердження фермерського укладу господарювання на селі.

Спрямований проти фермерства комплекс адміністративно-економічних обмежень, терористична податкова політика, об'єктивно призвели до уповільнення темпів розвитку сільського господарства, оскільки, пригнічене надмірним податковим тиском, українське фермерство втрачало інтерес до успішного ведення господарства. Наслідком цього стало знищення в селянщині почуття господаря, перетворення його на політично безправного й економічно залежного від тоталітарної системи виробника сільськогосподарської продукції в одержавлених колективних господарствах.

В сучасних умовах вивчення та узагальнення вітчизняного історичного досвіду становлення і розвитку фермерських господарств в період непу актуальне не лише із суто дослідницьких міркувань, але й важливе для розроблення максимально ефективної програми виходу сучасного сільського господарства із кризи, визначення оптимального співвідношення в ньому державного, приватного і кооперативного секторів, органічного поєднання приватних і суспільних інтересів.

Список використаних джерел

1. Качинский В. Молодая поросль фермерства в украинской степи / В. Качинский // *Хозяйство Украины*. – 1925. – № 6. – С. 98 – 106. 2. Сільський господар. Звіт за 1927-28 операційний рік (1 жовтня 1927 р. – 1 жовтня 1928 р.). – Х. : Сільський господар, 1929. – 116 с. 3. Троцький Л. О наших задачах. Доклад на общегородском собрании парторганизации в г. Запорожье. 1 сентября 1925 г. / Л. Троцкий. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1926. – 24 с.

О. В. Лук'яненко

МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПОЛТАВИ 1930-Х РОКІВ

Історія повсякденного життя студентів та викладачів вищих педагогічних закладів УРСР складовим компонентом має аналіз медичного обслуговування освітян. На початку століття в умовах розбудови структури підготовки учителів найближчим у плані локації були медичні кабінети та санітарні пости при навчальних закладах. Та як засвідчує аналіз внутрішньої документації Полтавського інституту соціального виховання, медицина та освіта важко уживалися поруч. На початку